

Eliška Walterová – první dáma české (nejen) srovnávací pedagogiky – jubilující

VLADIMÍRA SPILKOVÁ

Slouží ke cti každé lidské pospolitosti, když si připomíná své významné osobnosti a vyjadřuje úctu k dílu, které vykonaly. To platí i pro naši profesní komunitu, a proto jsem se velice ráda ujala této role u profesorky Elišky Walterové, která v letošním roce slaví kulaté jubileum 80 let od narození. Pokusím se o shrnující pohled na mimořádný přínos jubilantky k rozvoji věd o vzdělávání a výchově, zejména srovnávací pedagogiky, teorie kurikula a školy jako instituce a evropských studií. Předmětem reflexe bude také její mimořádný přínos ke kultivaci profesní komunity doplněný osobním vyznáním respektu k lidským kvalitám jubilantky z pozice spolupracovníka a přítele.

Na úvod si dovolím osobní vzpomínku na první setkání s Eliškou Walterovou. Bylo to prostřednictvím knihy, kterou v roce 1983 publikovala společně s Janem Průchou, *Rok 2000: Budeme celý život žáky? Úvahy o budoucnosti vzdělávání*. Toto dílo mne jako aspirantku v oboru pedagogika zaujalo svou kvalitou výrazně převyšující produkci v normalizační době. K setkání naživo došlo brzy po revo-

luci v roce 1989, především díky Jiřímu Kotáskovi, který měl úžasnou schopnost propojovat a jako magnet přitahovat lidi ke klíčovým tématům tehdejší doby, a to zejména k transformaci českého vzdělávání. Tato úvodní spojovací linka se postupně rozrůstala a větvila do dalších témat a oblastí společných činností.

Co říci nového k Elišce Walterové, čerstvé emeritní profesorce Univerzity Karlovy, která působí v oboru přes půl století a má za sebou mimořádné dílo čítající 16 monografií (v nichž je autorkou a spoluautorkou) a více než 300 studií s bohatým citačním ohlaselem u nás i v zahraničí (jen za posledních 5 let téměř 600 citací). Navíc v situaci, kdy je vše pečlivě zdokumentováno a publikováno (např. ve sborníku k jejím 70. narozeninám či v publikovaných podkladech k různým oceněním). Snad tedy na úvod jen pro připomenutí několik základních biografických údajů a klíčových bodů její profesní dráhy.

Narodila se v Humpolci do rodiny se silnou učitelskou tradicí. Klíčovou osobou v dětství a dospívání byl její dědeček, ředitel školy, o němž

sama říká, že byl jejím pedagogickým vzorem a inspirujícím modelem pro roli babičky čtyř vnučat. Promovala na Filozofické fakultě UK jako filoložka s kvalifikací pro učitelství ruštiny a dějepisu na 3. stupni škol. Poté působila čtyři roky jako učitelka na Střední průmyslové škole v Pardubicích a dodnes je v kontaktu s některými svými žáky. Přestože učila ráda a práce ji bavila a naplňovala, postupně ji to stále více táhlo k pokračování ve studiích, k vědě a výzkumu. Svůj sílící profesní zájem přetavila do vstupu do aspirantského studia na Pedagogickém ústavu Jana Amose Komenského, kde pak působila dalších dvacet let.

V roce 1990 nastoupila na Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy, v jejímž čele tehdy stál profesor Jiří Kotásek, moudrý člověk, vysoce odborně i morálně respektovaná osobnost. Stala se vedoucí oddělení komparativní pedagogiky na nově vytvořeném Ústavu pedagogických a psychologických výzkumů. Bylo to šťastný krok pro fakultu i pro ni osobně. Zde rychle odborně rozkvetla, navázala rozsáhlou mezinárodní spolupráci, stala se představitelkou dvou zásadních, v našem kontextu relativně nových témat – kurikulum a srovnávací pedagogika. Její práce měly zásadní význam pro tvorbu koncepčních materiálů jako východisek pro transformaci vzdělávání po roce 1989. Podílela se na dvou důležitých dokumentech: *České vzdělání a Evropa* (1999), tzv. Zelená kniha (zde zejména texty ke koncepci kurikula

a ke kurikulární politice), a *Národní program rozvoje vzdělávání* (2001), tzv. Bílá kniha (politicko-programový dokument).

Ve spolupráci s Jiřím Kotáskem se silně angažovala i ve vzdělávací politice a přispěla k dialogu, v té době výjimečnému, mezi pedagogickým výzkumem, vzdělávací politikou a školskou praxí. Zásadním mezníkem byl rok 1998, kdy se Eliška Walterová stala ředitelkou Ústavu výzkumu a rozvoje školství, který pak prošel různými organizačními změnami, včetně úpravy názvu na současný Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání, který výstižněji charakterizuje koncepci a podstatu jeho činnosti. Fakultě zůstala věrná dodnes – ředitelkou výzkumného ústavu byla až do roku 2013, dalších deset let byla členkou ústavu, v červnu letošního roku změnila svůj pracovní status a nyní působí na fakultě v roli emeritní profesorky.

Obraťme nyní pozornost ke klíčovému přínosům její vědecké činnosti pro rozvoj věd o vzdělávání a výchově. Profesorka Walterová je bezesporu badatelskou osobností, která zásadním způsobem ovlivnila rozvoj oboru pedagogika v česko-slovenském kontextu (u slovenských kolegů se dodnes těší velkému obdivu) a v oblasti srovnávací pedagogiky patří k respektovaným osobnostem v mezinárodním rozměru. Ke srovnávací pedagogice to Elišku Walterovou táhlo od počátků její profesní dráhy. Klíčovým až osudovým bodem v tomto směřování byla velká

mezinárodní konference ke srovnávací pedagogice v roce 1989 v Praze a setkání s osobnostmi světové srovnávací pedagogiky, včetně mimořádné osobnosti Františka Singuleho. Naplno mohla Eliška Walterová rozvinout tento silný profesní zájem hned po roce 1989 jako vedoucí oddělení komparativní pedagogiky na Ústavu pedagogických a psychologických výzkumů, který v roce 1990 založil na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy její první porevoluční děkan, profesor Jiří Kotásek.

Profesorka Walterová poměrně rychle navázala rozsáhlou mezinárodní spolupráci a zapojila se do řady výzkumných projektů. Ceněné byly její srovnávací studie ke klíčovým otázkám transformace vzdělávacího systému a také prezentace českého vzdělávání mezinárodní komunitě, zejména reflexe klíčových otázek jeho proměn po roce 1989 v širším kontextu vývojových tendencí v postkomunistických středoevropských zemích a ve srovnání s globálními trendy. Tím si vydobyla respekt v zahraničí, který vyústil v přizvání do prestižní Světové rady společností srovnávací pedagogiky, v níž byla v letech 2004–2013 členkou exekutivy a dosud je její aktivní členkou.

Průkopnickou v oblasti srovnávací pedagogiky je její komplexně pojatá monografie *Srovnávací pedagogika: Vývoj a proměny v globálním kontextu* (2006), v níž zprostředkovává náš odborné veřejnosti komplexní pohled na vývoj srovnávací pedagogiky ve svě-

tě, klíčová témata současných diskusí i perspektivy dalšího vývoje v globálním rozměru. V českém kontextu má zásadní význam pro etablování této v totalitním období potlačované oblasti jako samostatné pedagogické disciplíny. Pro rozvoj srovnávací pedagogiky mělo zásadní význam také založení edice *Školní vzdělávání v zahraničí*, kterou Eliška Walterová od roku 2008 garantuje. Důležité místo v těchto počinech má i její vůdčí role v uspořádání velké mezinárodní konference srovnávací pedagogiky v roce 2010 v Praze *Education Change in the Global Context*, na níž díky jejím kontaktům vystoupily významné osobnosti světové srovnávací pedagogiky.

Ambice Elišky Walterové v této oblasti však nebyly zcela naplněny. Snila o tom, že se jí podaří proměnit srovnávací pedagogiku v českém kontextu ve svěbytný obor, který bude mít svoji institucionální základnu k systematickému rozvoji, který bude oborem doktorského studia a v němž bude možné se habilitovat a získat profesuru. Jako rozený optimista však doufá a věří, že někdo z jejích kolegů tento cíl dotáhne do zdárného konce. Další „srdcovkou“ v profesních zájmech Elišky Walterové bylo téma evropské dimenze ve vzdělávání promítnuté do koncipování originálně interdisciplinárně pojatých evropských studií pro pedagogy, řešení projektů k implementaci evropské dimenze do různých vzdělávacích stupňů i vzdělávání učitelů, které vyústily v založení Centra evropských studií.

Z publikací připomeňme např. vysokoškolskou učebnici *Objevujeme Evropu* (1997) a z pedagogické činnosti v této oblasti Letní školu evropských studií pro učitele z praxe.

Zásadním vědeckým počinem a profilujícím dílem Elišky Walterové je monografie k tématu, které bylo ve své době v českém kontextu nové. Kniha *Kurikulum: Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě* (1994) je mimořádná kvalitou obsahu i šíří a hloubkou mezinárodního rozhledu. Představuje i po třiceti letech od svého vzniku základní práci k teorii a výzkumu kurikula, ke kurikulární politice, k tvorbě a implementaci kurikula v kontextu zahraničních trendů. Renomovaní slovenští pedagogové zdůrazňují, že v rozvoji pedagogické vědy na Slovensku sehrála tato monografie klíčovou roli. Představuje stálíci mezi top pedagogickou literaturou a je nejcitovanějším dílem Elišky Walterové.

Další oblastí, k jejímuž rozvoji jubilantka významně přispěla, je teorie a výzkum školy. Zásadní roli hraje kolektivní monografie pod jejím autorským vedením *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti* (2004). Je prvním komplexně pojatým dílem o škole jako sociální instituci v širších civilizačních, kulturních, demografických, sociálních a ekonomických souvislostech ovlivňujících její fungování. Těžiště monografie je v analýze české školy v období transformace společnosti po roce 1989, v identifikaci podmínek a klíčových principů

systémové proměny školního vzdělávání včetně prognostických pohledů a reflexe alternativních scénářů školy budoucnosti. Výrazným přínosem k teorii a výzkumu školy jsou kolektivní monografie koncipované Eliškou Walterovou, v nichž je prezentována řada nových poznatků generovaných v rámci empirických výzkumů. Jsou to *Česká základní škola: Vícepřípadová studie* (2010), *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň* (2011) a *Školství – věc (ne)veřejná? Názory veřejnosti na školu a vzdělávání* (2010).

Evergreenem v profesním životě jubilantky je vskutku celoživotní zájem o terminologické otázky, který vyústil ve spoluautorství publikace *Pedagogický slovník* (1995). Zásadním iniciačním počinem byl proslulý *MAPES: Malý pedagogický slovník* (1992–1993), který Eliška začala psát pro odbornou veřejnost do Učitelských novin a který pak ve spolupráci s Janem Průchou přerostl do podoby systematického slovníku. Ten se stal bestsellerem od svého prvního do prozatím sedmého vydání a proslavil tak nakladatelství Portál.

Zaměříme se nyní na vědecké a výzkumné projekty Elišky Walterové. Věnovat se v plné šíři a dostatečné hloubce těmto projektům není v rozsahu medailonu možné. Na mezinárodní úrovni byla Eliška Walterová z celkových 11 výzkumných projektů dvakrát hlavní řešitelkou a na národní úrovni z celkových 18 projektů byla devětkrát hlavní řešitelkou. Výběrově zmíním dva, které mají klíčový význam pro

rozvoj základního výzkumu v pedagogice a v nichž byla jako hlavní řešitelka vůdčí osobností. Časově první byl v letech 1999–2004 výzkumný záměr *Rozvoj národní vzdělanosti a profesionalizace učitelů v evropském kontextu*, který byl zaměřen na interdisciplinární zkoumání školy, školního vzdělávání a učitele jako hlavní aktéry vzdělávacího procesu. Jádrem výzkumného týmu byli pracovníci Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání a katedra primární pedagogiky pod mým vedením. V průběhu řešení výzkumného záměru se výrazně zintenzivnila naše odborná spolupráce a osobní vztahy se proměnily v přátelství. K tomu se ještě vrátím v osobním závěru.

Druhý – a nejvýznamnější – projekt představuje klíčový mezník v rozvoji základního výzkumu v pedagogice. Jde o úspěch Elišky Walterové a jejích spolupracovníků ve výběrovém řízení MŠMT, které umožnilo konstituovat Centrum základního výzkumu školního vzdělávání v roce 2006 ve spolupráci s partnerským brněnským pracovištěm, u jehož zrodu stály dvě významné osobnosti – profesori Jiří Kotásek a Jiří Maňák. Vznik pracoviště měl zásadní význam v celorepublikovém rozměru, neboť po zrušení Pedagogického ústavu J. A. Komenského v roce 1991 ztratila pedagogika pracoviště základního výzkumu. Profesorka Walterová jako by podruhé vstoupila do stejné řeky, ale v jiné životní fázi, v jiné roli. Hrál to klíčovou roli nejen pro vzestup a gradaci její vědecké dráhy – sama

o tomto období říká, že bylo nejintenzivnější a nejnáročnější s dopady na její zdraví a rodinný život –, ale i pro pracoviště, jehož byla ředitelkou.

Vědecká činnost Elišky Walterové se od této doby kromě srovnávací pedagogiky koncentrovala na teorii a výzkum školního vzdělávání v širších sociokulturních kontextech. Centrum se stalo produktivním inkubátorem pro růst mladší generace talentovaných výzkumníků. V průběhu pěti let byly pod jejím vedením realizovány v našem prostředí jedinečné výzkumy a díky jejímu vynikajícímu leadershipu vznikl výzkumný tým, kterému Eliška vtiskla originální charakter své vědecko-výzkumné školy.

Co chci zdůraznit v této souvislosti, je obdivuhodný způsob vedení pracoviště i týmu Centra základního výzkumu. Vysoké nároky na procesy i výsledky vědecké práce jsou v souladu s důrazem na týmovou práci, vytváření tvořivého a vzájemně se podporujícího společenství, s péčí o kulturu mezilidských vztahů a klima spolupráce. Eliška Walterová dokáže být skutečným lídrem, vůdčí osobností se schopností vést. To znamená nejen umět tvořit vize, ale také schopnost získávat pro ně druhé, inspirovat, strhnout svým příkladem, postoji, názory, mírou nasazení. Takové osobnosti pak následujeme ne proto, že bychom museli, ale proto, že chceme. Eliška reprezentuje způsob vedení lidí založený na vyvážené míře samostatnosti, odpovědnosti a kontroly, který egyptolog Miroslav

Bárta nazývá síťovým řízením. Tento způsob vedení výzkumného týmu je inspirativním příspěvkem do diskuse o podstatě vědeckého zkoumání a jeho exkluzivnosti vs. otevřenosti (konkurence a soutěž vs. spolupráce a sdílení, síťování).

Další výraznou charakteristikou jubilantky je její role v kultivaci odborné komunity. Hlásí se k poznatkům sociologie vědy, která vědní obor nechápe jen jako oblast poznání, ale i jako sociální skupinu tvůrců, nositelů a šířitelů specializovaného vědění. Vyzdvihuje důležitost vědecké komunity v rozvíjení a společenském uplatňování oboru. Eliška Walterová do kultivace profesní komunity v oboru pedagogika investovala obrovský díl svého času a energie. A zase jen výběrově několik příkladů. Mimořádné je její angažmá v České asociaci pedagogického výzkumu – byla jednou z jejích zakladatelů v roce 1992 a mnohaletou členkou výboru. Obrovský díl práce odvedla a stále odvádí ve vědeckých a oborových radách fakult a univerzit, např. při habilitačních a profesorských řízeních, při obhajobách výzkumných projektů a doktorských prací. Obdivuhodná je její mnohaletá činnost v redakčních radách klíčových pedagogických časopisů, zejména *Orbis scholae* (jehož založení iniciovala a od roku 2007 jako předsedkyně mezinárodní redakční rady spoluvytvářela jeho koncepci), *Pedagogika* a *Studia pedagogica*.

Investovala v míře vskutku neobvyklé obrovské množství času a elánu

do podpory mladších kolegů, jejich profesního rozvoje, zejména v doktorském studiu a při habilitacích. Podle mého názoru by řada z nich bez jejího vytrvalého povzbuzování, laskavého a citlivého tlaku a obětavé pomoci kýženého cíle nedosáhla. Pod jejím vedením úspěšně dokončilo studium 16 doktorandů, aktuálně je školitelkou ještě tří doktorandů. Myslím si, že její nadstandardní angažmá v rozvoji vědecké komunity v oboru pedagogika bylo na její mateřské fakultě nedoocněno.

Profesní příběh Elišky Walterové, trvající přes půl století, je nesmírně bohatý a zajímavý. Za kvalitu vědecko-výzkumné a pedagogické činnosti (její výuka byla vždy studenty, zejména doktorského studia, vysoce hodnocena) byla právem mnohokrát oceněna. Kromě bronzové medaile Univerzity Karlovy (1998) a Zlaté medaile Univerzity Matěje Bela v Banské Bystrici (2013) to byla zejména prestižní Cena Milady Paulové za vědeckou práci a celoživotní přínos v oblasti věd o vzdělávání a výchově v roce 2018. Výrazem uznání je také přiznání statutu emeritního profesora Univerzity Karlovy v letošním roce.

Dovolím si osobní závěr – doposud jsem mluvila o Elišce Walterové jako o vědkyni a popisovala její přínos pro obor a profesní komunitu, závěr věnuji Elišce jako člověku, osobní inspiraci její osobností a svému vztahu k ní. Fascinující je pro mne síla jejího zaujetí a lásky k oboru, doslova vášně

– *passion for profession*, a preciznost v tom, co dělá. Když se pustí do něčeho, čemu věří a v čem vidí smysl, dělá to s obrovským nasazením, prací doslova žije. Má silně vyvinutý smysl pro povinnost a osobní odpovědnost. Charakterizuje ji duch služby oboru, pracovišti, lidem. Vždy jsem obdivovala její bojovnost a nezdolnost, nevzdávala se a bojovala jako lvice, např. o své pracoviště v dobách, kdy byla ohrožena jeho existence, kdy ona ani pracoviště neměly ze strany vedení fakulty na růžích ustláno.

Velice si cením takových vlastností Elišky jako je rovnost, čestnost, statečnost, odvážnost – nebojí se vyjádřit veřejně svůj názor „proti proudu“. Nemá ráda nespravedlnost a nefér jednání a je ochotna se proti nim postavit, i když si je vědoma možných následků. Disponuje životním elánem a pozitivní energií, které by mohla rozdávat mladším. Jsou důležitým rysem silného lídra, kterým bezesporu Eliška je. Naplňuje v plné míře výstižnou definici lídra uvedenou v knize egyptologa Miroslava Bárty (2021, s. 161) popisující tři hlavní vlastnosti náčelníka z Polynésie, jehož úkolem a povinností je vést a chránit kmen. Jsou to *mana* – životní síla, energie; *tohunga* – schopnosti; *toa* – morálně volní vlastnosti, zejména statečnost.

Eliška Walterová je pro mne reprezentantkou akademické kultury se vším, co k ní tradičně patřilo, ať už jde o kultivovanost v jednání a komunikaci, či vzdělanost v oboru. Patří ke ge-

neraci, která svůj obor ovládá v jeho komplexnosti a ve vztahu k příbuzným oborům, což už není dnes běžné. Je osobností s širokým vzdělanostním záběrem v dalších oborech – historie, kultura, politika, umění. Je radost s ní diskutovat o domácí i zahraniční politice, o vývoji po roce 1989 – kam jsme došli jako společnost, v našich oborech, v transformaci vzdělávání, na učitelských fakultách apod. Eliščiným specifickým rysem je výrazná umělecká dimenze její činnosti. Vlastní výtvarná tvorba pro ni představuje, jak sama říká, radostné úniky z racionálního světa vědy do světa kreativity, imaginace, fantazie.

Inspirace Eliškou je v mém profesním životě poměrně silná. Patří k několika osobnostem v oboru, ke kterým jsem s respektem vzhlížela a učila se od nich. To platí zejména o úzké spolupráci na výzkumném záměru *Rozvoj národní vzdělanosti a profesionalizace učitelů v evropském kontextu, který byl pro mne velkou školou informálního učení. Její leadership* jsem považovala za model, jak by mělo vedení velkého výzkumného týmu vypadat. Její koncepčnost, preciznost, přesný tah na bránu, náročné požadavky na druhé i na sebe a na kvalitní výsledky, ale také péče o „příjemné“ procesy – přátelské a bezpečné prostředí, kulturu spolupráce. To mne pak výrazně inspirovalo při vedení vlastního sedmiletého výzkumného záměru *Učitelská profese v měnících se požadavcích na vzdělávání* a v práci s více než dva-

cetičlenným týmem hlavních řešitelů. Doba naší spolupráce ve výzkumných projektech a v oborové radě doktorského studia patřila v rámci Pedagogické fakulty UK k mým profesně nejlepším. Mimo mé hlavní obory – primární pedagogiku a pedeutologii – a šťastných více než 20 let ve vedení katedry primární pedagogiky je spolupráce s Eliškou pro mne srovnatelná snad jen s dobou spolupráce s Jiřím Kotáskem a pak v rámci mého výzkumného záměru se Zdeňkem Helusem.

Co říci k úctyhodnému jubileu Elišky Walterové na závěr? Výborná kolegyně, která již bohužel není mezi námi, Jaroslava Vašutová, napsala v publikaci k 70. narozeninám Elišky: „Sedmdesátka není pro ženu zrovna lichotivý věk. Jsou však výjimky a Eliška Walterová patří mezi výjimky. Mnohem mladší ročníky by jí mohly závidět její elán, vytrvalost a nezdolnost i nové ideje.“ Tato výjimečnost platí i po deseti letech. Věk je prostě pouhé číslo, v parafrázi Marlene Dietrichové je „rodný list pomluva, kterou

může žena svým zjevem, mladistvým duchem a životní energií kdykoliv de-mentovat“. A to je případ Elišky Walterové.

Podobným případem je nedávný jubilant Jiří Mareš se stejným číslem jako Eliška a mimo náš obor např. frontman skupiny Olympic Petr Janda, který v rozhovoru u příležitosti 60 let fungování kapely řekl, že se nezabývá minulostí a současností, ale že se dívá výhradně do budoucnosti – něco vymýšlí, plánuje, těší se... I Eliška je výrazně orientovaná na budoucnost, má spoustu plánů profesních (chce napsat ještě knížku/knižky, pokračovat v podpoře mladších kolegů v jejich profesním růstu, vzdělávat se v „nových“ tématech – prozkoumávat možnosti a meze umělé inteligence) i osobních (věnovat se osobním koníčkům a mít více času na vnučata). A to je recept, jak duševně nestárnout. Eliška evidentně ví, jak na to! Tak, Eliško, jen tak dál! K tomu Ti přeji hlavně zdraví a dobrou fyzickou kondici, abys mohla naplnit své smělé plány.

VYBRANÉ REFERENCE

(kompletní bibliografie na <https://pages.pedf.cuni.cz/uvrv/eliska-walterova>)

Průcha, J., & Walterová, E. (1983). *Rok 2000: Budeme celý život žáky? Úvahy o budoucnosti vzdělání*. Praha: Mladá fronta.

Walterová, E. (1994). *Kurikulum: Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno: Masarykova univerzita.

Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (1995). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.

Walterová, E. et al. (1997). *Objevujeme Evropu: Kniha pro učitele*. Praha: Pedagogická fakulta UK.

Walterová, E. et al. (2004). *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*. Brno: Paido.

Walterová, E. (2006). *Srovnávací pedagogika: Vývoj a proměny v globálním kontextu*. Praha: Pedagogická fakulta UK.

- Dvořák, D., Starý, K., Urbánek, P., Chvál, M., & Walterová, E. (2010). *Česká základní škola: Vícepřípadová studie*. Praha: Karolinum.
- Walterová, E., Černý, K., Greger, D., & Chvál, M. (2010). *Školství – věc (ne)veřejná? Názory veřejnosti na školu a vzdělávání*. Praha: Karolinum.
- Walterová, E. et al. (2011). *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. Praha: Karolinum.
- Ježková, V. (Ed.). (2013). *Srovnávací pedagogika: Jubilejní kaleidoskop k 70. narozeninám Elišky Walterové*. Praha: Pedagogická fakulta UK.
- Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2013). *Pedagogický slovník*. (7., aktualizované a rozšířené vyd.). Praha: Portál.
- Bárta, M. (2021). *Sedm zákonů: Jak se civilizace rodí, rostou a upadají*. Praha: JOTA.

prof. PhDr. Vladimíra Spilková, CSc.

Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, katedra anglistiky a amerikanistiky;

e-mail: vladimira.spilkova@email.cz